

УДК 327

Б. Черкас, канд. політ. наук, доц.,
Н. Новицька, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СУПЕРНИЦТВО УКРАЇНИ ТА РФ ЗА МІЖНАРОДНУ ПІДТРИМКУ ДЕРЖАВ ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

Загальна зовнішньополітична підтримка України переважною більшістю держав світу та безпрецедентні санкції проти РФ змушують Кремль до пошуку союзників серед країн глобального Півдня.

Проаналізовано як Україна та Росія ведуть суперництво за міжнародну підтримку на Близькому Сході, а саме серед арабських нафтових монархій Перської Затоки. Визначено основні напрямки співпраці з державами регіону після широкомасштабної агресії РФ проти України. Досліджено ключові чинники формування позиції країн Перської Затоки щодо реагування на війну Росії проти України.

Ключові слова: Україна, РФ, війна, Перська Затока, Близький Схід, посередництво, дезінформація.

З 2011 року світсько-релігійна поляризація на Близькому Сході впливає на реакцію арабської громадськості на внутрішні та регіональні проблеми, водночас поляризація щодо моделі управління, а саме демократії проти авторитаризму, формує реакцію на багато глобальних проблем, включно з нещодавнім вторгненням Росії в Україну.

Розглянемо у цій статті низку головних аспектів з проблематики конкуренції України та Росії за підтримку країн Близького Сходу. Важливе місце у співпраці між Україною та державами Близького Сходу з часу широкомасштабного вторгнення РФ зайняли посередницькі зусилля держав регіону. Зокрема, у вересні 2022 р. Росія та Україна здійснили масштабний обмін ув'язненими за участі майже 300 осіб, у тому числі 10 іноземних громадян. Це вдалося здійснити завдяки посередницьким зусиллям Туреччини та Саудівської Аравії.

Президент Росії В. Путін особисто звернувся до президента Туреччини Реджепа Таїпа Ердогана з проханням сприяти звільненню українського олігарха Віктора Медведчука, який має тісні зв'язки з Путіним. Президент України Володимир Зеленський домовився з Ердоганом, що Медведчук може бути звільнений в обмін на близько 200 українських військовополонених. Потім відповідні спецслужби провели технічні переговори для з'ясування деталей. Одним із найважчих завдань було звільнення п'ятеро військових командирів ЗСУ, зокрема керівників оборони Маріуполя, яких вивели до Туреччини у межах попередньо спланованої операції, погодженої з Ердоганом. П'ять командирів ЗСУ залишаться в Туреччині під гарантії президента Туреччини Реджепа Таїпа Ердогана у повній безпеці та комфортних умовах до кінця війни.

Наслідний принц Саудівської Аравії Мухаммед бін Салман був залучений до посередництва в укладенні угоди про перевезення 10 іноземних громадян, бійців Міжнародного легіону територіальної оборони України до Королівства. Серед обміняних за посередництва Саудівської Аравії були п'ятеро громадян Великої Британії, два американці, один марокканець, один швед та один хорват. Влада Саудівської Аравії організувала перевезення полонених з Росії до Королівства та сприяла їх поверненню до відповідних країн. Міністерство закордонних справ Саудівської Аравії назвало успіх посередництва "постійною відданістю наслідного принца гуманітарним ініціативам щодо російсько-української кризи та продовженню взаємодії з відповідними країнами" [1].

Якщо посередницькі зусилля є важливими для міжнародного іміджу держав Перської Затоки, то ситуація на енергетичному ринку світу є життєво важливою для всіх країн регіону. Вторгнення Росії в Україну ускладнює

європейську енергетичну безпеку, втім нафтовим монархіям Перської затоки нинішнє становище на нафтовому ринку звісно на руку, оскільки спровоковані агресією РФ проти України та гібридною газовою війною Росії проти ЄС високі ціни на енергоресурси дозволяють їм заробляти надприбутки й замінити російський газ і нафту на європейському ринку.

Водночас є факти, які доводять, що держави Перської Затоки допомагають РФ обходити західні санкції. Як би це дивно не звучало, але Росія постачає значні обсяги нафтопродуктів на Близький Схід. Зокрема, влітку 2022 року постачання нафти становило 155 тис. барелів на день, що є найбільшим обсягом з 2016 року. Переважно імпортується мазут, бензин, реактивне та дизельне паливо. Понад третину поставок надходить на нафтовий термінал у порту Фуджейра в ОАЕ [2].

Та, напевно, найбільшою загрозою з боку Росії є дезінформація. Адже Росія веде агресивну інформаційну політику на Близькому Сході, а Захід наразі програє конкуренцію в арабському просторі. Інформація, що шириться з пропагандистських російських ЗМІ, несе суцільно антиукраїнські наративи та має на меті дискредитувати Україну та держави Заходу.

В арабських державах молодь становить близько 60 % населення і вона суцільно сидить у соцмережах, а інформація арабською мовою про війну між Україною та Росією надходить здебільшого з проросійськими наративами. Тобто арабськомовна молодь сприймає інтерпретацію подій, яку нав'язує їм Росія, а не Україна та Захід. Альтернативна думка існує, але вона менше присутня в інформаційному просторі регіону та часто викликає меншу довіру з боку населення. За даними соціологічного дослідження, яке було проведено серед молоді в арабських країнах, юні араби тягнуть більше до Росії, ніж до США, адже 70 % назвали союзником саме Росію (а 26 % – ворогом), і лише 57 % назвали союзником США (і відповідно 41 % – ворогом) [3].

Причин цього явища є доволі багато. Зокрема, арабомовний російський пропагандистський телеканал RT зараховують до п'ятірки найпопулярніших мовників у регіоні, поряд із Al Jazeera, Al-Arabiya та Sky News Arabia [4]. Втім, необхідно особливо відзначити поширення загальних антизахідних наративів, включно з історіями про колоніалізм, подвійні стандарти Заходу та порівняння війни Росії проти України з війнами на Близькому Сході в недалекому минулому. Зараз одним із головних таких пропагандистських явищ, яке розганяється російською пропагандою у ЗМІ країн Близького Сходу та Африки, є відмінність у ставленні до біженців з України, яких гостинно прийняли у всіх країнах Європи, і, з іншого боку, до біженців з Сирії, Ємену, Афганістану чи інших країн регі-

ону, яких Захід не хотів приймати та ставив від них купу бар'єрів. Отже, арабомовна спільнота антизахідного спрямування легко та із задоволенням прийняла те, що поширює російська державна пропаганда.

До прикладу, існує безліч фейків арабською мовою про втечу Президента України Володимира Зеленського з країни, чи про те, як Росія захищає мирних жителів у зоні бойових дій і що нібито це США та ЄС відповідальні за глобальну продовольчу кризу, і навіть про те, що Росія не несе відповідальності за війну в Україні [4].

Пропагандисти РФ, які мовлять арабською мовою, є активнішими та агресивнішими, поширюючи перед місцевою аудиторією більшу кількість повідомлень задля отримання широких охоплень у соціальних мережах. Вони легко маніпулюють порівняннями війни в Іраку чи Афганістані, виправдовуючи, таким чином, нічим невинуватим агресією Росії проти України. Також потрібно розуміти, що війна в Сирії, Ємені чи Лівії для арабського світу важливіша та ближча, ніж широкомасштабні бойові дії в Європі.

Небезпечним є і те, що перемоги Росії сприяють утвердженню авторитарних режимів, на зразок РФ, у регіоні Близького Сходу та Африки. Досягнення зовнішньополітичних цілей за допомогою агресивних методів, військових вторгнень, як це відбулося у Сирії та Україні, викликають захоплення у таких же авторитарних режимів у регіоні та в підсумку популяризують таку форму правління на Близькому Сході та в Африці. Схвалення таких методів вирішення проблем є безумовно серйозною загрозою конфліктогенності та передбачуваності в регіоні. У Сирії Росія продемонструвала жорстку силу та показала, що готова будь-якими методами захистити свого союзника в регіоні, а як відомо, арабський світ поважає силу. На противагу цьому, в очах арабських країн США не дотримались обіцянки і не покарали режим Башара Асада за застосування хімічної зброї, чим дали можливість військовим РФ закріпитися у Сирії.

Правлячі режими на Близькому Сході задаються питанням, чи США та ЄС будуть готові їх захищати у разі потреби так відчайдушно, як це робив Путін, рятуючи Асада. Хвиля демократичних революцій 2011 року, відома як "Арабська весна", стала справжньою загрозою для авторитарних політичних режимів на Близькому Сході. Натомість, держави Заходу загалом підтримали демократичні ініціативи "арабської вулиці". І ця невпевненість правлячих еліт регіону лише посилилась, зрозумівши, що можуть опинитися сам-на-сам з протестами всередині своїх країн або перед зовнішньою загрозою з боку, наприклад, Ірану. У цьому контексті зближення, взаємопорозуміння та налагодження тісніших відносин з РФ та КНР видається цілком логічним кроком для таких же авторитарних очільників держав Перської Затоки. Їм значно легше знайти спільну мову, одночасно уникаючи таких неприємних розмов і критики недотримання прав людини, демократичних реформ, переслідування опозиції тощо. Зрештою, Близький Схід почав сприймати багатополарний світ за версією Кремля ще після війни в Сирії, а зараз зміцнився у думці, що Росія бореться із Заходом за всіх, хто недолюблює США, фактично воює з усім НАТО, а не лише з Україною.

Для протидії російській дезінформації у регіоні Близького Сходу в Україні було відновлено Інститут спеціального представника України з питань Близького Сходу та Африки. Інститут спеціального представника сприяє підтримці сталого діалогу з країнами регіону, завдяки чому будуть нарощуватися темпи співпраці України з Близьким Сходом та Африкою, що дасть змогу

отримувати ширшу підтримку цих країн на період війни. З самого початку російської агресії вище політичне керівництво України провело низку двосторонніх переговорів з арабськими та африканськими візаві. Щодо майбутніх планів розширення політичного діалогу, то вони є амбіційними та включають онлайн-виступи спецпредставника перед регіональними організаціями, що включають арабські країни та держави африканського континенту, аналіз та ревізію двосторонніх відносин з багатьма країнами цього регіону, визначення пріоритетів на майбутні роки та організацію регіональних турне. Перше в історії української дипломатії турне країнами Африки відбулося у жовтні 2022 року на чолі з главою МЗС України Д. Кулебою. Головною метою поїздки української делегації стала консолідація політичної підтримки України з боку країн глобального півдня у зв'язку з агресією РФ, у тому числі останньої спроби анексії українських територій. Опрацьовується програма і майбутнього турне країнами Близького Сходу [5].

Крім цього, Україна запропонувала провідним арабським телеканалам відкрити в Україні свої представництва, кореспондентські пункти, щоб швидко і об'єктивно доводити своїй аудиторії справжню інформацію про ситуацію в Україні. Низка відомих арабомовних телеканалів світового рівня вже широко представлені в Україні, мають свій штат журналістів. Такий крок буде ефективно спряти протидії російській пропаганді.

Україна з самого початку повномасштабної агресії Росії, з метою протидії нарративам, які поширював Кремль, доводить партнерам на Близькому Сході та в Африці, що блокада українських чорноморських портів є головною причиною глобальної продовольчої кризи, різкого зростання цін на основні продовольчі товари. Українські дипломати дали численні інтерв'ю арабомовним ЗМІ, в яких чітко була доведена ця інформація до близькосхідної аудиторії. За винятком окремих випадків, переважна частина держав регіону відмовилися від купівлі вкраденого українського зерна [5].

Здебільшого держави, які не є маріонетками Росії займають позицію нейтралітету. На думку спеціального представника України з питань Близького Сходу та Африки Максима Субха, нейтралітет дає простір, можливість для подальшої роботи, контактів для нарощування інтенсивності діалогу з боку України. Чим більше українська влада буде доносити об'єктивну інформацію, тим більше ці країни будуть розуміти природу збройної агресії Росії проти України. Переважна більшість країн Близького Сходу налаштовані на подальшу співпрацю з Україною, чекають на якнайшвидше завершення війни [5].

Прикладом зацікавленості держав Перської Затоки у взаємовигідному співробітництві з Україною є суттєва фінансова підтримка, про яку було оголошено у жовтні 2022 року. Зокрема, Саудівська Аравія виділила Україні макрофінансову допомогу на суму 400 млн дол. США у межах телефонної розмови між Президентом України Володимиром Зеленським і спадкоємним принцом і прем'єр-міністром Мухаммедом ібн Салманом [6].

Одразу після Саудівської Аравії про надання додаткової допомоги Україні й ОАЕ оголосили на суму 100 млн дол. США. Президент ОАЕ Мухаммад бін Заїд Аль Нагаян, підкреслив, що додаткові кошти мають довести важливість солідарності під час війни. Цьому також передувала телефонна розмова між президентами України й ОАЕ.

Протягом перших півроку з початку широкомасштабної війни РФ проти України держави Перської Затоки обмежились символічною допомогою нашій дер-

жаві. Зокрема, Об'єднані Арабські Емірати надіслали 50 т гуманітарного вантажу та повністю обладнані машини швидкої допомоги, 27 т продовольства та медичних товарів для допомоги українським біженцям у Польщі та 57 т продовольства для підтримки українських біженців у Болгарії [7, 8].

Втім, оголошення Саудівською Аравією та ОАЕ про надання макрофінансової допомоги Україні мало вигляд прагнення монархій "зберегти обличчя" після укладення угоди з РФ та іншими державами-членами ОПЕК+ про скорочення видобутку нафти. І навіть той факт, що на Генасамблеї ООН КСА й ОАЕ проголосували за резолюцію про невизнання так званих "референдумів" на тимчасово окупованих Росією територіях України, не змогло перебити інформаційний порядок денний наслідків угоди ОПЕК+, зокрема, зростання цін на нафту, що допоможе Росії збільшити бюджет війни та послабить глобальні зусилля з ізолювання злочинного режиму в Кремлі.

Отже, серед основних інтересів Кремля – збереження високих світових цін на енергоносії, обхід санкцій, налагодження паралельного імпорту, провокування продовольчої кризи та політика дезінформації щодо агресії проти України. Натомість, Україна зацікавлена у збереженні свого статусу гаранта продовольчої безпеки регіону. Наша держава активізувала політику протидії дезінформації Росії.

Таким чином, паралельно з бойовими діями на полі бою триває напружена боротьба між Україною та РФ за прихильність і підтримку держав Близького Сходу та Африки. Схилити позицію країн Перської Затоки на свій бік є важливим пріоритетом, оскільки їх можливості впливу на весь регіон Близького Сходу є вагомим. Втім, потрібно розуміти що російсько-українську війну держа-

ви Перської Затоки, насамперед КСА й ОАЕ, сприймають крізь призму відносин з США та геополітики регіону Близького Сходу загалом. Сполучені Штати відкрито заявили, що хочуть переглянути свої відносини із Саудівською Аравією та вбачають певні ознаки змови з РФ.

Список використаних джерел

1. Russia-Ukraine war: Major prisoner swap following Turkey and Saudi mediation // Middle East Eye. – 21 September 2022. URL: <https://www.middleeasteye.net/news/russia-ukraine-war-saudi-arabia-mediation-release-foreign-prisoners>
2. Wittels, Jack. Shunned in Europe, Russian Fuel Is Flooding to the Middle East // Bloomberg. – July 13, 2022. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-07-13/shunned-in-europe-russian-fuel-is-flooding-to-the-middle-east>
3. Люблять силу і не люблять Захід. Як арабський світ ставиться до війни в Україні // BBC. – 13.07.2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62146857>
4. Кетрін Шер, Емад Хассан. Як Кремль перемагає у інформаційній війні на Близькому Сході // DW. – 26.08.2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/propaganda-rf-ak-kreml-peremagaє-u-informacijnij-vijni-na-blizkomu-shodi/a-62925686>
5. Ми завжди протидіяли наративам, які поширювала Росія на території Близького Сходу і Африки". – Спецпредставник України // Суспільне. – 05.08.2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://suspijne.media/267958-mi-zavzdi-protidiali-narativam-aki-posiruvavala-rosia-na-teritorii-blizkogo-shodu-i-afriki-sпецпредstavnik-ukraini/>
6. Саудівська Аравія виділить Україні 400 млн доларів допомоги // Суспільне. – 15.10.2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://suspijne.media/295646-sauidivska-aravia-vidilil-ukraini-400-mln-dolariv-dopomogi/>
7. ОАЕ надіслали українським біженцям у Болгарії понад 50 тонн гуманітарної допомоги // Еспресо. – 30.06.2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://espreso.tv/uae-nadislali-ukrainskim-bizhentsyam-u-bolgarii-ponad-50-tonn-gumanitarnoi-dopomogi>
8. ОАЕ направили 50 тонн гумдопомоги та "швидкі" для України // Укрінформ. – 14.04.2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3457697-uae-napravili-50-tonn-gumdopomogi-ta-svidki-dla-ukraini.html>

Надійшла до редколегії 17.12.22

B. Cherkas, PhD (Political), Associate Prof.,
N. Novytska, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

RIVALRY BETWEEN UKRAINE AND RUSSIA FOR INTERNATIONAL SUPPORT OF THE PERSIAN GULF STATES

The general foreign policy support of Ukraine by the vast majority of the world's states and unprecedented sanctions against the Russian Federation force the Kremlin to seek allies among the countries of the global South.

The article analyzes how Ukraine and Russia are competing for international support in the Middle East, namely among the Arab oil monarchies of the Persian Gulf. The main directions of cooperation with the states of the region after the large-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine have been determined. The key factors in the development of the position of the Persian Gulf countries regarding the response to Russia's war against Ukraine have been studied.

Keywords: Ukraine, Russian Federation, war, Persian Gulf, Middle East, mediation, disinformation.